

El Ball de Gitanes de Sant Vicenç de Castellet

El Ball de Gitanes de Sant Vicenç de Castellet existeix des del 1907, malgrat que la festa com es celebra actualment va néixer l'any 1992. La ballada de gitanes en aquesta població ha tingut molts alts i baixos, però ha sabut resistir i convertir-se en una festa popular i identitària pels habitants d'aquest municipi del Bages, tot mostrant la vàlua del seu patrimoni cultural.

Orígens. Història de la festa

La primera ballada de gitanes a Sant Vicenç de Castellet va tenir lloc l'any 1907, quan un grup de picapedrers, originaris de Caldes de Montbui i establerts al municipi, van aconseguir convèncer unes noies del poble per tal que ballessin amb ells aquesta dansa típica de la seva zona. La ballada, celebrada el 10 de febrer a les 2 de la tarda, coincidia amb el fet que al seu poble d'origen també s'hi ballaven Gitanes. Aquest esdeveniment va generar tanta curiositat entre els habitants del poble i de la comarca, que es van posar a lloguer el balcons i terrats del voltant de la plaça de la Constitució; per a l'acompanyament musical van comptar amb l'orquestra Els Catalans de Manresa. Aquell any es van fer dues ballades més, una el mateix 10 de febrer al vespre al saló d'El Círcol (Cafè Miralles) i una altra el dia 12 dedicada únicament als socis de l'entitat. No es té constància que els anys 1908 i 1909 es ballessin gitanes a Sant Vicenç, però sí el 1910, quan el Círcol s'encarregà de l'organització i en programà una versió popular i una de privada pels socis de l'entitat. Es va celebrar durant la festa major i hi participaren 12 parelles.

Del 1911 al 1917 es van deixar de ballar gitanes, però l'any 1918, en Pere Canal i Rius, secretari de l'Ajuntament, va recuperar el ball. Ell era originari de Sant Llorenç Savall, una població del Vallès Occidental on s'hi fa el Ball de Gitanes. Aquell any es van ballar en dues ocasions, per carnestoltes i durant la festa major; en ambdós casos es van contractar orquestres, per a la ballada del febrer actuà l'orquestra Els Forasters de Manresa i per a la del juny, la Societat Joventut Vicerense va contractar l'orquestra Po d'Olesa de Montserrat.

Fins l'any 1923 no es torna a tenir constància d'una ballada, però no en un context de festa, sinó com a espectacle d'escena. Durant els dies 29 d'abril, 13 i 27 de maig l'Esbart Folklore de Catalunya organitzà el festival "Festes de la Dansa Catalana" a Barcelona. El darrer dia de la mostra es va ballar el Ball de Gitanes del Vallès a l'estil de Sant Vicenç de Castellet, en el qual hi van participar 24 parelles.

Novament, es produeix una època en què les Gitanes van deixar de ballar-se fins que es tornen a recuperar el 1948, any en què es fundà l'Esbart Dansaire Santvicentí, format per joves procedents de l'Acció Catòlica Juvenil. Aquest mateix any havien presenciat l'actuació d'un ball de gitanes de Sant Llorenç Savall i motivats per aquest fet decideixen recuperar la dansa que des de 1918 no es ballava al poble. S'instaura la Pasqua Granada com la data de la ballada, que en aquella època coincidia amb la Festa Major de Sant Vicenç de Castellet, desvinculant el ball del carnestoltes. Es manté el caràcter d'espectacle de la ballada, ja que es van fer dues representacions, una a la plaça

de l'Ajuntament i una alta en un local públic. Així doncs, i després d'un any de treball es torna a fer el Ball de Gitanes. Aquesta etapa dura fins el 1953, i es fan ballades rellevants a Barcelona, Manresa o Balaguer. A partir del 54 el Ball de Gitanes torna a ser pràcticament inexistent.

No és fins l'any 1981 que es torna a reactivar l'esbart, gràcies a l'ajuda de dos dansaires de l'Esbart Manresà i la implicació de sis noies de la Coral Nou Horitzó de Sant Vicenç. Les noies d'aquest grup havien estat aprenent caramelles i danses tradicionals amb els dos membres de l'Esbart Manresà, però volien fer danses durant tot l'any i és per aquest motiu que, amb la cerca de parelles per a poder fer els balls, es tornen a iniciar assajos de danses tradicionals a la sala de la rectoria. En aquesta nova etapa l'esbart estava format per 8 parelles de joves de 14 i 15 anys. Legalment, l'Esbart Santvicentí es va constituir al setembre de 1984. A finals d'aquest mateix any es va celebrar un homenatge a Pere Vall, dinamitzador cultural de Sant Vicenç, durant el qual hi van actuar, tant els dansaires de la primera època de l'esbart com els actuals, i s'hi van ballar diverses danses, de les quals un Ball de Gitanes del Vallès. Els anys següents, l'Esbart va realitzar moltes actuacions arreu de Catalunya i alguna a l'estranger. L'any 1989 l'Esbart va estrenar un espectacle al Teatre de la Passió d'Olesa de Montserrat on es va representar el Ball de Gitanes de Sant Vicenç, fruit d'anys de recerca i estudi d'aquest ball per part d'alguns membres de l'Esbart. Aquesta posada en escena es va fer davant de 1.500 espectadors. Un cop el ball ja estava ben definit, amb la música, la indumentària i els passos, l'Esbart es va proposar el repte de recuperar les Gitanes com a festa popular. Després d'un any de treball, el 7 de juny de 1992, es va dur a terme la primera ballada popular de Gitanes a la plaça de l'Ajuntament, en el marc de la festa major d'estiu i coincidint amb la Segona Pasqua. Hi van participar més de 200 balladors.

Des de l'any 1992, les Gitanes de Sant Vicenç de Castellet són ballades per grups i entitats del municipi, amb una participació de més de 300 persones.

Descripció actual i elements

El Ball de Gitanes es celebra el cap de setmana de la Segona Pasqua des de 1948, recordem que en algunes poblacions, el dilluns és festiu, però no és el cas a Sant Vicenç de Castellet. La ballada infantil i juvenil s'esdevé el dissabte a la tarda a partir de les 6 i la d'adults el diumenge al matí, a partir de les 11.

L'estructura de la festa està molt definida, amb una durada d'unes 2 hores i la realització de diferents balls. La diada s'inicia quan les colles participants es concentren davant l'església de Sant Vicenç per iniciar la desfilada fins a la plaça de l'Ajuntament, passant per diversos carrers del poble. Aquesta cercavila està encapçalada pels gegants dels Barons de Castellet, en Marià i la Paula, seguits pels grallers i tabalers. Quan arriben les colles a plaça comença la ballada; en primer lloc fan l'entrada els gegants Marià i Paula, els quals realitzen el Vals dels Barons de Castellet. A continuació, comencen les Gitanes a la Plaça, amb l'Entrada del Passeig, on els ex-dansaires i antics dansaires de l'Esbart Santvicentí ballen el Ball de Caldes en homenatge als picapedrers provinent d'aquesta població del Vallès, que l'any 1907 van portar el Ball de Gitanes a Sant Vicenç.

Acte seguit tots els balladors van sortint a plaça amb la seva colla fent el Galop d'Entrada; els participants van omplint la plaça seguint el ritme de la música i acaben formant una espiral. Un cop ja han sortit tots els grups i han fet el Galop, es fa el **Nomenament de la Núvia** i el Galop de Coronació, encapçalat per la nova Núvia i la seva parella.

Després de la Coronació i el Galop cada colla es distribueix al lloc que els correspon a la plaça i s'inicien als entremesos. L'ordre dels balls és el següent: el Xotis, les Catxutxes, les Contradanses, la Jota i el Vals-Jota. Entre ball i ball es fa una breu pausa per donar temps als grups que han marxat, i que no participen en una determinada dansa per a incorporar-se. Entre les Contradanses i la Jota es fa una pausa més llarga que rep el nom de "L'hora del ranxo", en la qual els balladors descansen una mica per recuperar forces per la darrera part de la festa. L'any 2014 es va introduir una novetat a les Contradanses, que consisteix en la formació d'una figura d'estrella per part dels balladors, aquesta figura va girant durant els compassos al voltant del centre de la plaça, com un molí. Un cop ha acabat el darrer ball, tots els balladors conviden a familiars, amics i públic a participar en el Galop final.

Per acabar la festa es fan dos balls més: la Ballada popular del Vals dels Barons, un ball per parelles en el qual es segueixen els passos dels gegants Marià i Paula, es repeteix el que havien fet aquestes dues figures al principi però aquest cop acompanyats; i per acabar, tothom que vulgui forma una rotllana al voltant de la plaça per ballar la sardana "100 galops per Sant Vicenç".

A mode esquemàtic, l'estructura de la festa és la següent:

- Concentració de les colles a l'Església de Sant Vicenç
- Cercavila pels carrers del poble fins la Plaça de l'Ajuntament
- Vals dels Barons de Castellet
- Entrada del Passeig on es balla el Ball de Caldes
- Galop d'Entrada
- Coronació de la Núvia
- Galop de Coronació

Els Entremesos

- El Xotis
- Les Catxutxes
- Les Contradanses
- L'hora del ranxo
- La Jota
- El Vals-Jota
- Galop final
- Ballada popular del Vals dels Barons
- Sardana "100 galops per Sant Vicenç"

Cada ball té la seva pròpia música i passos. Per a preparar la festa els participants assisteixen als assajos que tenen lloc un cop per setmana un mes abans de la celebració. Per als nous balladors es fa un assaig de més a la setmana, per aprendre totes les coreografies i preparar les entrades i les sortides.

Elements festius

Nomenament de la Núvia

Cada any es fa un sorteig entre les noies participants per escollir la Núvia, aquesta ho serà fins l'any següent. La núvia sortint col·locarà el mantó de núvia a la nova i se li lliurarà una toia. La núvia sortint rebrà el ram de la geganta Paula.

Un cop fet el nomenament, la nova Núvia i la seva parella encapçalaran un nou galop, en aquesta cas, el Galop de Coronació.

Vestuari

La vestimenta i els seus colors identifiquen cada colla, algunes porten detalls que també els diferencien de les altres, com mocadors, corbatins, barrets, barretines, camals de picarols, etc. Tanmateix hi ha una indumentària bàsica, per una banda la faldilla, la brusa i el mantó i per l'altra el pantaló, la camisa i la faixa. Tothom ha d'anar calçat amb espadenyes de vetes.

100 galops per Sant Vicenç

Aquest és el nom que rep la sardana que s'interpreta en darrer lloc a la festa. Es va introduir l'any 2007, en motiu de la celebració del centenari de les primeres gitanes de la població i va ser composta per Jordi Molina i Membrives. Tothom que vulgui forma una rotllana al voltant de la plaça per ballar-la.

Espais de celebració

El lloc on habitualment s'ha celebrat el Ball de Gitanes és l'actual plaça de l'Ajuntament, de la qual en trobem referència escrita al *diari d'avisos, notícies y anuncis El Pla de Bages* del 12 de febrer de 1907 "La Plassa de la Constitució, balcons y terrats del voltant, eren plens d'espectadors, calculantse que no baxarien de 4.000 entre ells molts forasters". Val a dir que en aquella època aquesta plaça rebia el nom de Plassa de la Constitució. En alguna ocasió, la festa s'ha celebrat en altres llocs del municipi, com el 1918, que la ballada es va fer a la plaça Nova – actual Plaça Anselm Clavé-. En ocasions que la pluja ha fet inviable la celebració de la festa a la plaça, aquesta s'ha traslladat al pavelló municipal.

Organitzadors

Actualment, la festa està organitzada per la Comissió del Ball Popular de Gitanes de Sant Vicenç de Castellet. Aquesta entitat es va fundar l'any 2007, amb motiu de la celebració del centenari de la primera ballada, i aglutina diferents associacions i colles del municipi.

La Comissió és l'encarregada d'organitzar el Ball de Gitanes i altres activitats que es duen a terme durant l'any. Una de les novetats que es va incorporar a la festa el 2007 va ser la ballada infantil i juvenil, celebrada el dia anterior al Ball de Gitanes.

Fins aquell any i des que es van tornar a ballar gitanes a la plaça, el 1992, l'encarregat de l'organització era l'Esbart Santvicentí, qui havia fet la feina de recuperació del ball i de la festa, assentant la base per a què la festa quallés al municipi.

Consideració de festa i no element festiu

En el cas de Sant Vicenç de Castellet es cataloga el Ball de Gitanes com a festa i no com a element festiu. El Ball de gitanes en aquesta població està estructurada de tal manera que es viu en una jornada amb uns elements festius propis i un protocol ben definit.

Fonts consultades

«De Sant Vicenç de Castellet». El Pla de Bages, 9 de febrer de 1907, núm. 857

Largo, Jordi. Les Gitanes de Sant Vicenç de Castellet [en línia]. Sant Vicenç de Castellet, 2018. <<http://www.lesgitanes.cat>> [Consulta: gener 2019]

Alsina, Núria. (2016, maig 15). Llista de reproducció del Ball de gitanes [vídeos]. Recuperat de <https://www.youtube.com/user/nurialsina/playlists>